

ՓԱՅԼԱԿ

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր

ԼՈՅՍ Է ՏԵՄԵՐՈՒՄ ԿԻՐԱԿԻ ԵՒ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՈՐԵՐԸ

Տարեկան գինը — 3 ռուբլի, 1/2 տարեկանը — 1 ռ. 50 կ.,
1 ամս. — 35 կ.

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Յայտարարութիւններին համար վճարում են իւրաքան-
չիւր տողատեղին՝ առաջին երեսի վրայ—20 կոպ.,
վերջին „ „ —10 „

Հասցէն՝ Шуша, Редакция газеты „Пайлак“, Ганджунцев. ул.
домъ Костанова. Schoucha, redaction du journal „Phailak“.

ԲԱՅԻՍԸ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

„ՓԱՅԼԱԿ“

Քաղաքական, հասարակական ու գրական լրագիր
լոյս է տեսնում առ այժմ՝ շաբաթական երկու անգամ

Բաժանորդագրին է. տարեկան 3 ռ. կէս տարեկանը—1 ռ. 50 կ.
ամսական —35 կ.

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՐՆ ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Մեր Հասցէն՝ Шуша, редакция газеты „ПАЙЛАК“,
У.М.Ա.Ի.Կ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԶԷ ԸՆԴՈՒՆԻՈՒՄ

ԱՄԵՐԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆԻ ԴԱՆԼԻԺՈՒՄ

Ուրբաթ 10-ին յուլիսի կը կայանայ

Ս. ԴԵՄՈՒՐԵԱՆԻ ՀԱՄԵՐԳԸ

Բարեհաճ մասնակցութեամբ տիկ. Արուս-Սեփանեանի պ.պ. Վ. Փափաղեանի Ա.
Բաղդասարեանի և խմբ. հետեւեալ ծրագրով

Բաժ. I.

- | | |
|--|----------------------|
| 1. Русскій народный гимнъ «Боже Царя Храни»! муз. Львова | Хоръ |
| 2. Французскій народн. гимнъ мус. Руже | Хоръ |
| 3. Черногор. нардн. гимнъ | Хоръ |
| 4. Եղսօ ջան—Գէմուրեանի | Դէմուրեան և խումբ |
| 5. Декламация | г-жа Арусь-Восканянъ |
| 6. Լոսեցոց գութաներգ Կոմիտաս վարդ. | Խումբը |

Բաժ. II.

- | | |
|---|--------------------------|
| 1. Մեր հայրենիք | Խումբը |
| 2. Հօրովի—Կոմիտաս վարդ. | Խումբը |
| 3. Декламация | г. В. Фафазянъ |
| 4. Հիմի էլ լոնք—Դէմուրեանի | Խումբը |
| 5. Հայ ապրիլը | օր. Ա. Պօղոսեան և խումբը |
| 6. Пробуждение весны (флейта) муз. Баха | А. Багдасарянъ |
| 7. Козаченку куды идешь муз. Лисенко | Хоръ |

Բաժ. III.

- | | |
|--|-------------------------------------|
| 1. Օրօրոցի երգ (պատկեր) | օր. Ա. Պօղոսեան |
| 2. Ղարիբ մշեցու երգը (պատկեր) | Ս. Դէմուրեան |
| 3. Ախ, սիրտս նանի «Անուշ»-ից Ա. Տիգրանեանի | օր. Ա. Ղազարեան |
| 4. Սիրեցի եարս տարան | Ս. Դէմուրեան |
| 5. Ուր ես գալի, այ գարուն—Դէմուրեանի | օր. Ա. Ղազարեան և
Ա. Բաղդասարեան |

Սկիզբն է երեկոյեան 8 1/2 ժամին:

Տոմսակները վաղօրօք կարելի է ձեռք բերել Բ. Տէր-Սահակեանի գրապահատան.

Շարունակւում է

ԿԱՄԱՆՈՐԵՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹ.

Հասցէ՝ Լօրիս Մելիքեան փող. № 19

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ԳՈՐԾԵՐԸ

Դեռ ևս պատերազմից շատ ա-
ռաջ Պարսկաստանը դարձել էր
մրցութեան ասպարէզ գանազան
պետութիւնների քաղաքական-
տնտեսական գերիշխանութեան:
Այդ մրցումն աւելի ևս սուր բնա-
ւորութիւն ստացաւ համաեւրոպա-
կան պատերազմի օրերում, երբ
Թիւրք-գնդամանական գործակալնե-
րը հեղեղելով Պարսկաստանը, ան-
դուլ պրոպագանդ են մղում, պար-

սիկ մասսաների հայրենասիրական
ու կրօնական զգացմունքներն են
գրգռում և վերջապէս բարձր կա-
ռավարական ու ազնական շրջան-
ներում թէ ոսկով և թէ լաւագոյն
հեռանկարի խոստումներով դաւեր
են լարում անգլիական և ռուսա-
կան պետութիւնների դէմ: Անգ-
լիան և Ռուսաստանը, որոնք մի
ժամանակ անհաշտ ախոյեաններ
էին երևում պարսկական սահման-
ներում և յարատև փոխարարձ
մրցման ու պայքարի մէջ էին,

քաղաքական հասունացած պաշ-
տանների թելադրութեան ներքոյ
ստիպւած եղան վերջ է վերջոյ հա-
մաձայնութեան գալ և բաժանել
Պարսկաստանը ազդեցութեան եր-
կու շրջանների՝ հիւսիսային և հա-
րաւային. այնուհետև այդ երկու
հզօր պետութիւնները փոխադարձ
համաձայնութեամբ սկսեցին իրենց
ձեռքումը պահել Պարսկաստանի
բաղբը և յաջողութեամբ պայքա-
րել թէ՛ գերման և թէ՛ Թիւրք ազ-
դեցութիւնների ու դաւերի դէմ:
Ահա այդ է պատճառը, որ Պարս-
կաստանը մինչև այժմ, ներկայ
պատերազմի արիւնոտ օրերում,
չի կարողանում դուրս գալ քաղա-
քական տագնապի տեղական զը-
րութիւնից: Ամբողջ ժամանակ
երկրումը տիրում է խուլ խմո-
րումն ու դաւադրական տրամա-
դրութիւն շնորհիւ գերման և Թիւրք
գործակալների եռուն ազդեցիկա-
յի. ամբողջ ժամանակ անգլո-ռու-
սական զիպլօմատիան ճիգեր է
թափում զսպելու Պարսկաստանը
և թոյլ չտալու, որ նախետի պա-
տերազմ յօգուտ Գերմանիայի և
Թիւրքիայի: Եւ իրօք դա շատ
դժւարին գործ է, քանի որ Պարս-
կաստանի քաղաքական կուսակցու-
թիւնների և բարձր շրջանների,
նոյն իսկ մէջլիսի տրամադրու-
թիւններն ակնյայտի մեր թշնա-
միների կողմն է. մի տրամադրու-
թիւն, որ երբեմն սուր ընթացք է
ստանում, նայելով, թէ պատերազ-
մական գործողութիւնների յաջող
բաղդն արեւելքում և արեւմուտ-
քում, որ կողմն է թեքւում: Այդ-
պէս էր տրամադրութիւնը մօտա-
ւորապէս ապրիլ ամսում, Թիւրք
գործերը գրաւեցին Քիրմանշահը.
և այդպէս է ըստ երևոյթին այժմ,
երբ նկատի առնենք արեւմտեան
ռազմաբեմի գործերի վիճակը: Ինչ-
պէս լրագիրներից գիտենք, մէջլի-
սը իւր մեծամասնութեամբ խոչն-
դոտ է հանդիսանում էյ-ուդ-Դօվ-
լէի կաբինետին, որը ստիպւած ե-
ղաւ վերջապէս հրաժարւելու և
Շահի առաջ դրւել էր նոր մինիս-
տրութիւն կազմակերպելու հարցը:
Պէտք է ասած, որ էյն-ուդ-Դօվ-
լէն իւր քաղաքական ծրագրով ու
հայեացքներով չեզոք անձն էր, և
ամեն ջանք անում էր, որպէսզի
Պարսկաստանը չեզոք լինի և ար-
կածախնայի քաղաքականութեան
գոհ չգնայ Թիւրք-գերմանական
ինտրիգներից: Էյն-ուդ-Դօվլէի քա-
ղաքականութեանը համաձայն էին

ռուս և անգլիական դեսպանները:
Սակայն վերջին ժամանակ, մէջլի-
սը, որ մինչև այդ նոյնպէս ձեռ-
տում էր չեզոքութիւն պահպանել
հանդէպ պատերազմող պետու-
թիւնների, յանկարծակի փոխել է
իւր տրամադրութիւնը և ակնյայտ-
նի գերմանասիրական և Թիւրքա-
մոլ ձգտումներ է ցոյց տալիս:

Չնայած տրամադրութեան այս
թեքմանը և չնայած, որ քիչ էր մնա-
ցել, Շահը մինիստրական կարի-
նէտի գլուխ նշանակելը գերմանա-
ցիների ցանկալի Մուստաֆա-ուլ-
Մամալէքին, այնուամենայնիւ անգ-
լո-ռուսական ազդեցութիւնը կա-
րողացաւ կասեցնել այդ քայլն և
տանել քաղաքական յաղթանակը:
Այժմ մինիստրական կրիպիտը Պարս-
կաստանում տակաւին վերջացած
չի կարելի համարել. բայց և այն-
պէս նորագոյն տեղեկութիւնների
համաձայն, թոււմ է, որ էյն-ուդ-
Դօվլէն վերստին պիտի ստանձնէ
Շահից մինիստրական նախագա-
հութիւնը և շարունակի իւր չեզոք
քաղաքականութիւնը, որ այնքան
ձեռնտու չէ գերման-Թիւրքական
շահերին:

Սօսք չկայ, որ Պարսկաստանը
ռազմական տեսակէտից ոչինչ չի
ներկայացնում, որ վտանգ սպառ-
նար Ռուս. աստիճին կամ Անգլիա-
յին. նրա ոյժը պատերազմի նը-
ժարը ոչ մի գէպքում չի թեքի
այս կամ այն կողմը: Պարսկաս-
տանը լոկ քաղաքական նշանակու-
թիւն ունի, միայն քաղաքական ազ-
դեցութեան խթան է ռուս անգլիա-
կան համաձայնութեան համար մօ-
տաւոր ասիական ժողովրդների
վրայ: Պարսկաստանի չեզոքութիւ-
նը մի միջոց է, որ Անգլիայի և
Ռուսաստանի ձեռքերը ազատ է
պահում այս մասում դուր տեղը
գործեր ու ռազմամթերքներ կեն-
տրոնացնելու, որ ներկայ վայր-
կեանում այնպէս անհրաժեշտ են
խսկական ռազմաբեմերում և ոչ
թէ պարսիկ ժողովրդի և սրան
յարակից կիսավայրերի ցեղերի
հետ ժամավաճառ լինելու և զուր
տեղը զբաղւելու:

Պարսկաստանը չէ, որ լուծելու
է արեւելեան հարցը. այդ սնանկ
պետութիւնը, այլասերւած կառա-
վարութիւնը չէ, որ պիտի յանդգնի
իւր պատերազմական գործողու-
թիւններով յօգուտ Թիւրք-գերմա-
նական շահերի պայքարելու երկու
համաշխարհային հզօր պետու-
թիւնների դէմ:

Ինքնուրույն է թիւ ԲՖԱՀԱՅ ԴԱՏԱԸ ԺՈՂՈՒՐԴԱԿԱՆ ՄԵՐ ՄԵՋ

Գաղտնիք չէ, որ թիւ ԲՖԱՀԱՅ դատը զբաղեցրել ու զբաղեցնում է բոլոր ռուսահայերին և, որ նշանակալից է, աւելի ռուսահայ ժողովրդական խաւերին: Զի կարելի այդ հանգամանքը լուրջ քննարկել նրանով, թէ այդ դատի շուրջը տասնեակ տարիներ պրոպագանդ է մղել, գործ կատարել և համեմատաբար հարուստ գրականութիւն ստեղծել: Կայ մի ուրիշ բան, որ չպիտի սնդիկացնել, կամ աւելի ճիշտ, չպիտի վարագործել: Դա այն է, որ թիւ ԲՖԱՀԱՅի միակողմանի ռուսահայ ժողովրդական խաւերի մէջ արձագանք է գտել, որպէս նաև այդ խաւերին բարձր ազգայնական խոստացող մի հանգամանք: Պայքարը տարւել է թիւ ԲՖԱՀԱՅի դէմ և յանուն մի տառապող ժողովրդի, բայց այդ պայքարից ակնկալութիւններ և սպասումներ ունեցել են թէ սահմանի այս և թէ այն կողմը: Ոչ ոք չի կարող ժխտել հոգեկան այն ընդհանուր պիտակցութիւնը, որով տողորած են հոգի պետական սահմաններով բաժանւած հայերը: Ո՞րն է այդ երևոյթի բացատրութիւնը:

Դարեր շարունակ հայութեան մէջ տարւել է մի ինքօրինակ միասնական ազգը ազատագրւած տեսնել պարսկաթիւրքական ծանր լծից: Յաճախ այդ միասնական ազատագրութիւն է համարել հաւատի խոստումը, թէ հայը իր անօրինակ տառապանքների համար միւս աշխարհում, երկնային թագաւորութեան մէջ, աւելի պիտի լինի յարգւած ու վարձատրւած, քան միւս ազգերը: Խաչ. Արուսեանը իր «Վէրք Հայաստանի» մէջ հայութեան այդ հոգեկան գրութիւնը այդպէս է ձևակերպում: Երևանի հայ երեկիւնների բերանով. «Ասում են՝ թէ ընչանք աշխարհս չվերջանայ, մեր ազգին ոչ թագաւորութիւն կըլի, ոչ բախտ, հէնց էսպէս պիտի շարժուինք, մենք դատենք, ուրիշներն ուտենք: Այդ անյայտ ու դժուար վիճակը սակայն պատկերւում է լուսաւոր հեռանկարով. իբր Գրիգոր

Լուսաւորչի շարժարանները նրա համար էին, «որ մեր ազգն էլ տանջւի, շարժաւի, էլ էս աշխարհին թամաս չանի, որ Աստուծոյ մօտ պարգեւես գտնւի ու երկնային թագաւորութիւնը վայելի: Ա՛խ՝ ի՞նչ կըլէ՞ր՝ որ էս օրը մի շուտով գար, մեր ազգն էլ լիս տեսնէր, երկրի թագաւորութիւնը մեր ընչին ապէտըր, երկնքուրը պիտի մեր աստղը բանի, որ ամէն ազգ էլ տեսնին ու մեզ էրնակ տանք: Ապկայն «երկնային թագաւորութիւնը» անշուշտփիլի մեծութիւն է և չի կարող բոլորի համար հոգու և մարմնի պատանդան գառնալ: Այլ բան է «երկրային թագաւորութիւնը»: Եւ հայ միասնական լուրջ փրկից վերջինիս:

Հայութիւնը ինքնին անգոր էր ազատագրելու պարսկաթիւրքական լծից: Ո՞վ պիտի լինէր նրա ներշնչը: Այդ նեցուկը ճանաչեց Ռուսաստանը:

Նոյն թաւ. Արուսեանը, որ իր աչքով տեսել է հայ երկրի տիրապետողների փոփոխութիւնը, գրում է. հայոց արտասուլից «աղօթք»՝ որ գիշեր ցերեկ անում էին «թէ Երբ կըլի՞ մէկ Ռուսաց իրանց հաւատակցի երեսը տեսնեն, հոյ հողը մտնեն... Կարելի է՝ աշխարհք աշխարհքով դիպչի, ազգեր գան ու էլ հոգ ոչնչանան, բայց քանի որ հայի շունչն ու լիզուն կայ, Երբ նրանց մտքից կէրթայ էն աւետալից սնաթը» (այսինքն երևանի առումը, որ նաև նշանակում էր պարսից տիրապետութեան վերջը—Դ. Ա.)... Քանի Հայաստան իր փառքը կորցրել էր, քանի Հայք իրանց գլուխն էին թրի տեղ թշնամու ձեռք գցել, էս օրը, էս ուրախութիւնը չէին տեսել, չէին վայելիլ... Ահա այսպէս էր սպասում և որակում ռուսական տիրապետութիւնը:

Հայերը պարսիկ ու թիւրք պետութիւնների մէջ բացառիկ վիճակի մէջ էին, բացառիկ իրաւագրկութիւն և շահագործման տեսակէտից: Ուրախութեամբ ընդունելով ռուսներին՝ նրանք կարծում էին, թէ այժմ բացառիկ վիճակի մէջ պիտի լինեն մի ուրիշ տեսակէտից, այն է շնորհների ու

առաւելութիւնների կողմից: Սակայն ռուսական պետականութիւնը համեմատաբար իրաւական էր և քրիստոնէի ու մահմեդականի ակնբախ խորութիւն չէր ճանաչում: Վերջապէս, նա պիտի սիրաշահէր նախկին տիրապետող դասին, յանձնա թիւրք բէկութեան, որ իր իշխանութիւնը խոչնդոտների չհանդիպի: Այսպէս թէ այնպէս՝ հայերի յուսացումները չիրականացան իրենց ամբողջութեամբ: Հայ գիւղացիութեան 24% ռոտորադրեց բէկութեան, որ իր խոչնդագոյն մասով բաղկացած էր թիւրքերից: Հայ արհեստաւոր և մանր առեւտրական դասը սկսեց նեղութիւններ կրել Ռուսաստանի գործարանային մրցումից: Այլևս չկար Պարսկաստանի և թիւրքիայի ինքնավար տնտեսական կենտրոն և ամեն բան ենթարւում էր վերուվարումների: Հայ քաղքինութիւնը կորցնում էր իր կայուն վիճակը և իր դժգոհութիւնը յայտնում էր յուզմունքներով (թիֆլիսի համալսարանի ցայցիւր նախորդ դարի 50-ական և 60-ական թւականներին): Վերջապէս, որոշ խոչնդոտներ էին յարուցում հայութեան կուլտուրական ձգտումների դէմ: Եւ մեզ համար զարմանալի չի թւում, որ 1876 թ., ռուս-թիւրքական պատերազմի նախօրեակին, Ներսէս Վարժապետեանը իրաւունք էր համարում իր կոչի մէջ ասել հետեւեալը. «Ստոյգ է թէ և որ Հայ ազգը մերթ ընդ մերթ գաւառներու մէջ բարեխնամ տէրութեան կամաց հակառակ հարստահարութեանց ենթակայ եղած ալ է, հարստահարութիւնք՝ որոնք միայն մարմինը կը փնտրեն, հեռի են այն տեսակ հարստահարութիւններէ, որ ոգին ու մարմինը միանգամայն կը փնտրեն և ազգին գոյութեանը կը սպառնան: Այս սողեւրի մէջ Վարժապետեանը թունոտ ակնարկ է անում Ռուսաստանին: Թէև նրա կոչը Գր. Արծրունու կողմից որակեց «խայտառակ» և «ամօթալի», սակայն դա չէր կարող բացասել մի բան, որ հայերի մէջ գլուխ էր բարձրացնում մի նոր միասնականութիւն՝ ազգութեան հաւաքման գործը աւարտել թիւրքիայի երկնակամարի տակ,

թիւրքահայութեան ազատագրումով: Այո, նոր միասնականութիւնը ծագում թիւրքիային պատկանող որոշ երկրամաս պիտի հայ—հայրենիք դառնար: Նա պիտի հովանաւորութիւն տար հայ մտաւորականին, որի միտքը ազատութեն արտայայտելու վայր չէր գտնում, նա պիտի ապաստարան լինէր սակաւահոգ հայ գիւղացու համար և հայ քաղքեան աչքում: Ռուսահայը՝ զործելով յանուն թիւրքահայի՝ իր հոգու խորքում գործում էր և ծրագիրներ որոճում սեփական անձի համար: Ռուսաստանում նա իրեն անգոր էր զգում մտորելու սեփական անկիւնի համար: Այդ կարգի անկիւնի համար թիւրքիան դիտւում էր «աւետեաց երկիր» Մի քաղաքական ծրագիր էր դա, որի լուծումը (այսպէս էր կարծւում) և նրանից սպասուող բարեքները ժողովրդական էին դարձնում թիւրքահայ դատը: Ուրեմն՝ տանջուող եղբոր անունով, սակայն նաև իր համար—ահա առեղծածք բացատրութիւնը:

Այստեղ ինքնին մի հարց է ծագում, որքան է այդ մտայնութիւնը, քաղաքական այդ միտած տրամադրութիւնը համապատասխանում հայ ժողովրդական խաւերի իսկական և անխարդախ շահերին: Իրօք սպասելի է, որ ռուսահայ ժողովրդական խաւերի համար տնտեսական ու հասարակական գոյութեան արշալոյս բացւի մի օտար հորիզոնի տակ, մի վայրում, որտեղ այդ խաւերը չեն ապրում այսօր: Ըստ սպասելի է այդ ինքնօրինակ սիտիզմի իրագործումը: Զի՞ սպասում այդ ժողովրդական խաւերին դառն հիասթափութիւն: Արդե՞ծ հայ ժողովուրդը իր բախտի դարձման տեսակէտից չի դեզերում անորոշ ուղիներում և այդպիսով ուղացնում իր քաղաքական հասունութիւնը:

Այս հարցը, որ մենք դնում ենք հրապարակով, մի պատասխան ունի. այո, հայ ժողովուրդը՝ օրօրելով իրան դրսի ակնկալութիւններով՝ վատ ծառայութիւն է մատուցանում իր շահերին: Նրա հասարակական ու քաղաքական ինքնագործունէութիւնը մա-

Թ Ե Ր Թ Օ Ն

ԱՆՍԵՐ

Արշալուսին՝ իջայ բուրանուշ պարտէզը, մանիշակները կապտաշեւայ ինձ ժպտացին խամօթխած.

—Կերթամ սէրս գրկելու... երգեցի: Կէս օրին՝ քաղաքի աղմկոտ փողոցի մէջ վարդաշուրթ մտերմութիւններ գէմս եկան արծաթ քրքիջներով.

—Կերթամ սէրս գրկելու... պատասխանեցի:

Վերջապէս՝ գիւղի ամայի ճամբու վերայ ձերուհիներու տարտամ նայածքներ գէմքիս քարացան:

—Կերթամ սէրս գրկելու... մրմնջացի Գիշերն իջաւ մեղմ ու խորհրդաւոր և ես քնացայ, աւանդ չգրկած իմ Սէրը... Ա.—

ԿԵՐԹԱՄ ԹԱՆԵԼ...

Գիշերն իջաւ զով, հեզանաղ, Դաշտը հազաւ օրօր ու ցօղ... Եկուր, իմ վիշտ, փուէ վրաս, Դու ես միայն հետս լացող:

Կանաչ ուռի, քնքուշ փէրի, Շոյէ սիրտը առի Մանուկ, Գիշերը քեզ տենչ կը բերի, Գիշերը ինձ Մահ է դալուկ:

Ճիւղ—ձամբող ցանէ հովին, Լուսնի շողով սէրդ օծէ. Է՛հ, իմ սիրտը յուշերով հին, Փրփրակուտակ յար կը կսծէ:

Ուռի հիւրի, ուռի անհոգ, Լուսնիւնը երգիդ օրբան. Բայց իմ հոգուս շիրիմ է լոկ, Ուր արցունքներ միշտ կը թորան:

Սիրէ ուռի ջինջ առակին, Նա անկեղծ է, կոյս ու դողող, Իսկ ես մուր և լալագին Կերթամ թաղել Սէր մը բողբոջ... Ա.—

« Ծ Լ Օ Ր Ա »

Դրամատ. էտիւդ երկու պատկերով Բ. պատկեր.

(Երկար լուսնիւն. Ֆլորան կանգնած է դաշնամուրի մօտ... Ներսէս է մտնում Սուրէնը):

Սուրէն.

Յիշում եմ արդեօք... Հին-հին օրերի Հեթաթը անմեղ—երազը շքեղ...

Յիշում եմ արդեօք... ինձ սիրում էիր... Երբ ոտք գրեցիր այս տան գրուններին Անցեալը և ինձ իսկոյն մոռացար...

Ֆլորա. (շփոթած)

Այս հիւսն տեսնում, միթէ մոխիրը Նորից պիտ վառի... Կրմախը նորից պիտի կեանք առնէ... Հաւատամ արդեօք...

Ինձ, իմ տեսածին... զուցէ երազ է... Եւ իմ գիտէ, իմ... յանգնեց այսպէս Մտնել իմ շէմքով...

Այս մութ գիշերին, այս խաւարի մէջ... Սուրէն.

Եկայ ցրելու մութը գիշերայ... Եկայ վառելու թկուղ այս տանը

Օտար սենեակում, այս խաւարի մէջ

Իմ սիրոյ հուրը, քո կեանքի ջահը... Որդու մարեցիր, Երբ ոտք դնելով այս տան գրուններին Անցեալը ու ինձ այնպէս մոռացար...

Ֆլորա

Բայց իմ ես դու և ինչու եկար... Սուրէն.

Եկայ սփոփելու քո վիշտը անշափ... Ֆլորա.

Բայց իմ ես դու... անմարմին երազ... Թէ խաղախ տեսիլ... Որ այդպէս անաւտում ես նորից վերադի, անցեալից...

Սուրէն.

Ես նա եմ, որին երգել ես սիրել Մինչև գերեզման...

Ֆլորա.

Սուրէն է, այդ սուտ է... իմ է քո վրկան...

Սուրէն.

Երկինքն ու աստղեր վկանեն էին քո սուտ երգումին...

Ֆլորա.

Ո՞վ ես, որ այդպէս յանգնում ես ինձ անպատեղ նորից...

Սուրէն.

Դու անպատեղիք քո սուտ երգումը Գեղ շղթայելով ոսկէ կապանքով...

Ֆլորա.

Թող ինձ դու հանգիստ... ես քեզ չեմ յիշում...

Բայց, բայց, չըզիտեմ... կարող ես խօսել... Սուրէն.

Ուրեմնայդպէս էլ չեմ յիշում դու Թէ ինչպէս մենակ մութ անտառներում Ըզբանում էիր... Չեմ յիշում արդեօք...

Քամին էր շոյում ճակատս գունատ... Եւ դու միշտ կանգնած լուս խորհրդաւոր Թախծոտ հայեացքդ ուղղած դէպ հեռուն,

Յաւէտ խորհիլ ես խոհերը մութի...

Ֆլորա.

Օ՛, ես չըզիտեմ... չեմ յիշում ոչինչ... Ո՞վ ես, պարզ խօսիր, իմ ես, ինձ ասա...

Սուրէն.

Իմ քոյր, իմ դահճ, իմ կուռք, իմ աստեած, Օ՛, վերջին անգամ գոնէ ինձ գրթա, Թոյլ տուր, որ հըրճեմ անցեալիս փառքով...

Ֆլորա.

Սուրէն, բայց զիտցիր, չեմ յիշում ոչինչ...

Սուրէն.

Չեմ յիշում արդեօք... Մութի սարսափով

Կրպնում էիր ինձ... երկիւղածութեամբ Միշտ ինձ համբուրում... միթէ չեմ յիշում

Երազ գիշերայ երազը շքեղ... Երբ որ լուսինն էր լուս արծաթաջրում Անատառը, ուղին... ինձ միշտ թւում էր,

Որ մենք թռչում ենք դէպի ոլորտը Դիւթիլ աստղերի... սիրոյ թովանքով Կրպնում էիր քեզ... Սարսափա ձուլում

Քո համբոյրներին... Չեմ յիշում արդեօք. Քամին էր շոյում ճակատս գունատ

Եւ քո աչքերում սիրոյ ծարաւի

Կիրքն էր մըրըրկում...

Դու այն ժամանակ ինձ էիր սիրում... Դու գրանում էիր իմ մէջ ամենը

Ինչ գեղեցիկ է, ինչ չըկայ կեանքում... Եւ չընաշխարհիկ քո շըրթունքները

րուս է դրոշի օրօրով, նրա ձեռներէ-
ցութեան ոգուն տեղի է տալիս անո-
րոշ ու տարտամ սպասում, իսկ դրա-
նից բղխում է այն, որ նա այստեղ
հիւր է կարծում իրեն իսկ այստեղ
չպիտի հիւրընկալուի:

Դ. Անանուն

ԵՐԵՒԱՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆՅՈՒՆ ԿԼՈՒԲՈՒՄ

Մեր դարն իրականում համարում է
մանուկների դար, որովհետև ոչ մի ժա-
մանակ այնքան ուշադրութիւն և հոգ
չէ տարւել մանուկների ֆիզիքական,
մտաւոր և բարոյական դաստիարակու-
թեան վրայ, որքան քսաներորդ դա-
րում: Արեւմտեան Եւրոպայում և Ամե-
րիկայում մարդկութեան առաջադէմ և
քաղաքակիրթ անդամներն անգին ժա-
մանակ և աշխատանք են գործադրում
մանուկների կրթական-դաստիարակ-
չական գործը կանոնաւոր և խելացի
հիմքերի վրայ դնելու, ապագայ քաղա-
քացիների, հասարակութեան անդամ-
ների հոգեկան մտաւոր կարողութիւն-
ները ու գեղագիտական ունակութիւն-
ները ներդաշնակօրէն զարգացնելու:
Դպրոցական վարչութիւններից զատ
կազմակերպւում են առանձին ընկե-
րութիւններ, որոնք զանազան կրթիչ
խաղերի, զարգացման խաղերի միջոցով
աշխատում են նպաստել մի կողմից
մանուկ սերնդի ֆիզիքական զարգաց-
ման, կազդուրման և միւս կողմից
նրանց հոգեկան տրամադրութեան
բարձրացման, կազմակերպւում են ման-
կական կլուբներ, ամառային կօլօնիա-
ներ, էկսկուրսիաներ և այլն: Նոյն այդ
ուղղութեամբ բայցեր են անում նաև
Ռուսաստանում և մեզում—կովկասի
մի քանի վայրերում:

Սակայն մեզում, ընդհանրապէս,
այդ ուղղութեամբ ոչ միայն գործելը,
այլ նոյն իսկ մտածելը շուրջութիւն է
համարում. մանկանը դպրոց ուղար-
կելուց յետոյ մենք կատարած վերջա-
ցրած ենք համարում մեր պարտքը և
յաճախ ուրախանում ու պարծնում,
երբ մեր երեխաները հանդիստ են լի-

Համբուրում էին ինձ ամեն գիշեր...
Միթէ մոռացել էլ չեմ յիշում դու
Անցեալը չըբեզ
Երազ գիշերայ երազը անմեղ...

Փլորա.
Բայց ես չըգիտեմ, դու ինչ ես ուզում...
Սուրէն.
Քո սէրը Փլորա... Որից չըզրկել
Մինչ մահւան շիրիմ դու ինձ խոստա-
ցար...

Փլորա.
Խոստացայ, բայց տես, ես չըթալաւ
եմ...

Սուրէն.
Սէրը չըգիտեմ ոչ չըթալա, ոչ վիհ...
Անգունդը կիջնեմ ես քո սիրոյ հետ...

Փլորա.
Բայց չեմ չըթալալ էլ դու իմ սիրով...

Սուրէն.
Վկայ է երկինք, որ սիրում եմ քեզ...

Փլորա.
Եթէ այդպէս է, եկ մեզ մօտ ապրիր...

Սուրէն.
Ինչ, դու ուզում ես, որ լինեմ քեզ հետ
իմ սէրը պըղծող այդ ծերունու մօտ...

Փլորա.
Գըթալա, օ, անգին, այդ ես չեմ կարող...

Փլորա.
Դու այդ չեմ կարող... Բայց ինչպէս
կապրենք
ես, դու միասին այս հարուստ տընից
հեռացած արդէն...

Սուրէն.
Կըլարեմ վերջին ուժերս, որ մենք
Միշտ անհոգ լինենք հեռու այս տընից...
Բայց տես, շուտ, թէ չէ ծերունին կը
գայ...

նում, անշարժ և չեն յոգնեցնում մեզ
իրենց հարցերով: Զարթանալի չէ ան-
շուշտ այդ հանդամանքը, քանի որ ման-
կական աշխարհը մեզ համար միան-
գամայն անծանօթ երկիր է: Քիչ թէ
շատ բարեբախտ վիճակ են ներկա-
յացնում մեր ամառանոցները, ուր հո-
վեկները խմբելու պատճառով ստեղծ-
ւում են այլ և այլ զարգացմաններ,
պարեր, խաղեր ու հրեկոյթներ մեծերի
և, ի միջի այլոց, նրանց երեխաների
համար: Շուշին էլ, որպէս ամառանոց,
պատկանում է այդ բախտաւոր բացա-
ռութիւնների թիւին, ունի իւր ամա-
ռային կլուբը, ուր անց են կացնում
իրենց ազատ ժամանակը թէ մեծերը
և թէ փոքրերը: Թէ որքան բաւակա-
նութիւն և զարգացման է պատճա-
ռում մեր կլուբը մեծերին, այդ թող-
նենք. մեզ զբաղեցնում է միմիայն ե-
րեխաների վիճակը, նրանց շփմանը:
Մարզարէ չպէտք է լինել գուշակելու
համար, որ մենք անկարող ենք տալ
երեխաներին այն, ինչ որ տրւում է
կուլտուրական երկրներում, սակայն
այնքան էլ միամիտ չպէտք է լինել
կարծելու, որ բարի ցանկութեան և
քիչ շատ ճիգ ու աշխատանք թափելու
դէպքում մենք կը կարողանանք ազատ
պահել կլուբը յաճախող մեր երեխանե-
րին այն քառսից, աղմուկ ու աղաղա-
կից, տգեղ արտայայտութիւններից ու
դարձածքներից, հակառակորդապահա-
կան դրութիւններից, որոնց ենթարկելու
դժբախտութիւնն ունեն այժմ նրանք
կլուբում: Ով հետաքրքրւել է երեխա-
ների խաղով, նրանց ժամանցով կլու-
բի բակում, ով ներկայ է եղել անցեալ
հինգշաբթի մանկական պարերին կլու-
բի դահլիճում, անշուշտ համաձայն կը
լինի ինձ հետ: Այդ ձեռք շարունակել
գործը, միևնոյն է, թէ ոչինչ չտալ մա-
նուկներին, նոյն իսկ կոպտացնել նը-
րանց գագաթնակները և գոհակայան
բարձրերը: Երեխայի հոգին քնքոյ ծա-
ղիկ է, պէտք է զգուշութեամբ մօտենալ
նրան, ապա թէ ոչ կարող է անժամա-
նակ խամբել ու թռչնել: Այդ իսկ տե-
սակէտից խաղերը և զարգացմաններն
էլ այնպէս պէտք է կազմակերպուին,

Փլորա.
Օ, երեկ, երեկ էլ չըգար երեք...
Սուրէն.
Ես վճռում եմ փախչել այստեղից...
Փլորա.
Ոչ, ոչ չեմ կարող... սպասիր վաղը
երբ լոյսը բացւի ես քեզ կըսպասեմ
Հարուստ աւարով մեծ ճամբի վերայ...
Հրամայ. (զրսից)
Դու մի հաւատա, երբ լոյսը բացւի
նա այս սենեակում ընկած կը լինի
արդէն անկենդան...

Փլորա (մօտենալով դռներին).
Ո՞վ էր, ախ, գըթա... Բայց ոչ որ չը-
կայ...

Եկ, հիմա փախչենք... պատրաստ եմ,
տես, ես...

Գալիս եմ քեզ հետ, ուր որ էլ գընաս...
Սուրէն.

Բայց կաց, մի շարժւիր...

Միթէ կարծում ես, որ կարող եմ ես
Դարձեալ միշտ քեզ հետ լինել ու ապ-
րել...

Դու սըխալում ես, եթէ կարծում ես...

Եկայ փորձելու քեզ, որպէս մի կնոջ
Հարուստ մեծատան, դժբախտ ծերուկի
Դուտայ, որ կինը աչքի դըրախտն է
Հոգու դժոխքը—տանջանքը զազիր...

Փլորա.
Օ, բաւական է... զընանք, շտապենք...

Սուրէն.
Ես մենակ կերթամ ինչպէս և եկայ
Կաց և սպասիր դու քո ծերունուն...

(գուրս է գնում. Փլորան հեկեկում է).

Վարդգոյր
Գր. Ներսիսեան

այնպիսի խելացի կերպով տարւեն, որ
մնունդ տան նրա հոգեկան և գեղագի-
տական պահանջներին: խաղեր կազ-
մակերպողը պէտք է կազմած ունենայ
նախօրօք ծրագիր և ըստ այդ ծրագրի
մօտենայ երեխաներին: Չեմ կարող
մանրամասն կերպով յիշատակել խա-
ղերը, բայց կասեմ, որ խոշոր տեղ
պէտք է յատկացնել խաղերի մէջ ա-
մենից առաջ մարմնամարզութեան, որը
դժբախտաբար մեր դպրոցներում ևս
բացակայում է և որի անհրաժեշտու-
թիւնն ու օգտակարութիւնը կասկա-
ծից դուրս է: Մեծ զարգացման են
պատճառում մանուկներին նաև խաղ-
երգերը. խաղեր երգելով համեմատ և
այլ տիպի մանկական խաղեր, որոնք
ընդունւած են և գործադրւում են
դպրոցական կեանքում: Այլապէս ան-
ծրագիր և անսխալ խաղերով մենք
մնասից բացի ոչ մի օգուտ չենք տալ
երեխաներին:

Բացի խաղերից՝ կլուբի վարչութիւ-
նը պէտք է աշխատի կազմակերպել
ամառայ սեզոնին մի քանի մանկա-
կան ներկայացումներ - երեկոյթներ
յատկապէս մանուկների համար և մա-
նուկների միջոցով:

Ինչ վերաբերում է մանկական պա-
րերին, պէտք է վերջ տալ միանգա-
մայն այն աշխարհայեցողութեան, որ նկա-
տւում է հինգշաբթի երեկոյթները, նպա-
տակայարար կը լինի խնդրել մի քա-
նի եւրոպական, լատինական և հայկական
պարեր գիտցող տիկիներին և օրիորդ-
ներին, որ հերթով դեկլավարեն այդ պա-
րերը և նշանակել առանձին մարդ
կարգ պահպանելու համար:

Աւելորդ չեմ համարում յիշատակել
նաև, որ ամեն տեղ մանկական խաղերն
ու պարերը տեւում են ժամը 5—8-ը,
ամենաշատը մինչև 9-ը, որից յետոյ
կլուբում ոչ մի երեխայ չէ երևում:
Այն ինչ մեզ մօտ ժամը 11-ին նոյն
իսկ երեխաները երթեկեկում են կլուբի
միջանցքներում և աղմուկ բաղկում:

Այսպէս ուրեմն, եթէ կլուբի վար-
չութիւնը գիտէ սիրել մանկական աշ-
խարհը, եթէ ցանկանում է իրօք բա-
ւականութիւն ու զարգացման պատ-
ճառել երեխաներին, պէտք է աշխատի
կանոնաւորել և բարելաւել եղած դը-
րութիւնը և ստեղծել պայմաններ, որ
երեխաները խելացի կերպով օգտագոր-
ծեն իրենց ազատ ժամանակը:

Նորայր

ԱՄԱՌԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՆԵՐԻ ԿԱ-
ՐԻՔԸ

Մեր ձեռքն են տւել Դարաբաղի
Թեմական դպրանոցի աւարտական
վկայականը, որով և իրաւունք է տրը-
ւում ուսուցչական պաշտօն վարել ե-
կեղ-ծխական դպրոցներում: Յայտնի
է, որ Թեմական դպրանոցում մանկա-
վարժական առանձին դասեր չկան:
Ճիշտ է, հոգեբանութիւնը բաւականին
օգնել է մեր աշխարհագրութեան՝ ման-
կավարժութեան նկատմամբ, բայց,
այնուամենայնիւ, ուսուցչի առաջին
պարտականութիւնից՝ լինել մանկա-
վարժ, զուրկ ենք մենք: Բաւական չէ
ընտառը յատկութիւնը և փորձառու-
թեամբ ձեռք բերածը. պէտք է կանո-
նաւոր կերպով ծանօթ լինել ուսուցման
և դաստիարակութեան հոգեբանական
հիմունքներին: Միգնից քչերն են կեան-
քում ինքնօգնութեամբ յառաջադիմում:
չպիտի միանգամից կտրուել դպրոցից.
պէտք է մեզ զաւառը ուղարկողները
զգան, որ ստիպողական է ամառային
մանկավարժական դասընթացներ ու-
նենալ Դարաբաղի Թեմում:

Տարիներ են գլորւում և զանազան
պատճառաբանութիւններով, մանա-
ւանդ Թեմական դպրոցական իշխա-

նութեան վերաբերմունքի հետևանքով,
մանկավարժական դասընթացներից և
նոյնիսկ փորձական դասերից զուրկ
է մեւում Թեմիս ուսուցչութիւնը:

Գուցէ պատճառաբանել, որ մանկա-
վարժներ դժուար են գտնւում. փորձ-
նական դասերի միջոցով քիչ քիչ սո-
վորելով շատին կը հասնենք: Գուցէ
սպասւում է պատերազմի վախճանին.
իզուր. մեր հետաքրքրութիւնն է թու-
լանում, լքումից մենք հեռանում ենք
դպրոցից. իսկ ինչ զբաւական ունինք,
որ պատերազմից յետոյ կունենանք
դասընթացներ:

Աֆֆա-Մոունչ

Լ Ր Ա Տ Ո Ւ

ՀՈՒՃԻ

— Պատերազմից մնասածների
Ընդհանուր Օգնութեան կօմիտէի Շու-
շու ճիւղը մօտիկ օրերումս ամառային
ակմբանոցի զբօսավայրում կազմա-
կերպւում է զբօսանք լայն և հետա-
քրքրական ծրագրով:

— «Ազատ Թաւրոնի» հետեւալ հեր-
թական ներկայացումը տեղի կունենայ
կիրակի օրը, ամսոյս 12-ին, կը ներ-
կայացնեն Մօլիէրի «Դօն Ժուան»:

— Մեզ զանգաւում են, որ դուժա-
յի հրատարակած վերջին սակագինը
ոչ մի ուղղութեան չէ առնւում խա-
նութպանների կողմից, որ մեզ մօտ
սակագին գոյութիւն ունի միայն թղթ-
թի վրայ, իսկ մթերքները ծախւում են
նախկին բարձր գներով:

— Մեզ խնդրում են քաղաքային
վարչութեան ուղղութիւնը հրաւիրել
այն հանգամանքի վրայ, որ քաղաքիս
հնավաճառների ծախած հագուստե-
շէնը զիգնեֆէկցիայի չէ ենթարկւում,
որպիսի հանգամանքը կարող է պատ-
ճառ լինել վարակիչ հիւանդութիւնե-
րի տարածման:

— Վաղը, ամսոյս 10-ին ամառային
ակմբանոցի դահլիճում կայանալիք պ.
Ստեփան Դեմոքրեանի համերգին կը
մասնակցին ղերասանուհի ա. Արուս-
Ոսկանեան և խ. Վ. Փափագեան: Մի
կողմ թողնելով հարուստ և հետաքր-
քրական ծրագիրը, հաւատում ենք, որ
հասարակութիւնը իւր հետաքրքրու-
թեամբ կը խրախուսէ ամենից անխը-
տիր յարգած պ. Դեմոքրեանին:

— Մեզ խնդրում են արձանագրել
այն փաստը, որ հակառակ եղած կար-
գադրութեան նորերս քաղաքս եկած
ցիրկի աֆիշաները սնարգել կացնում
են պատերին: Հետաքրքրական է լու-
ծել այս առեղծաւային բացառութիւ-
նը:

— Ամառային ակմբանոցի պարե-
րեկոյթները ղեկավարելու համար տե-
ղու ժամանած Թիֆլիզում յայտնի պ.
Լեւոնցիի օգնական պ. Ալեքսիզէն
մատչելի՞ զներով սովորեցնում է եւրօ-
պական և ասիական պարեր:

— Պ. Շափիր Բոչարեանը «Եղբայ-
րական Օգնութեան» կանանց կօմի-
տէի թէյարանին նւիրել է 50 շիշ լի-
մօնադ:

— Շուշայ քաղաքագլուխ պ. Մելիք
Շահնազարեանը հեռագրել է Բագի
քաղաքագլխին, որ Շուշում զգացւում
է շաքարի մեծ պակասութիւն, ուստի
խնդրում է նրան աջակցել շուշեցի վա-
ճառականներին: Ի՞նչոք բերելու 3000
փութ շաքար թէ քաղաքի և թէ Զան-
գեզուր պաւտի համար:

— «Փայակի» անցեալ №34-ում, Յա-
րութիւն աւ. քահ. Վարդապետեանի
նամակում սպրտել է հետեւալ սխալը:
Մեղրեցոց եկեղեցու միաբանները ժո-
ղովի են Վանի սովխանի թէ քաղ-
թականների օգտին ոչ թէ 14 ռ. 20
կ. այլ 111 ռ. 20 կ.

— Քաղաքիս ուսաց եկեղեցում տե-

3-1